

GIDA VE SAĞLIK

Bülent ŞIK*, Onur HAMZAOĞLU**

Öz: Gıda güvenesi ve güvenliği yıllardır uygulanan neoliberal politikalarından büyük zararlar gördü. Savaşlar, çatışmalar, iklim krizi, kimyasal kirlilik ve biyoçeşitlilik kaybı gibi giderek yaygınlaşan sorunlar nedeniyle bu zararların daha da derinleşeceği bir süreçteyiz. Bu yıkıcı sürece engel olabilmenin temel yolu ise yaşamın öznesinin insan ve elbette bütün bileşenleri ile doğa olduğu bir toplumsal yaşantıyı inşa edebilmekten geçmektedir. Toplum ve Hekim Dergisi'nin "Gıda ve Sağlık" üst başlığı altındaki bu sayısında tarım, gıda, beslenme ve sağlık konuları arasındaki ilişkiler tarihi süreklilikleri içinde, iktisadi ve toplumsal ilişkileri ön plana çıkaran, kamusal ve mümkün çözümlere işaret eden bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: gıda güvenliği, gıda güvenesi, müşterekler, toksisite

Food and Health

Abstract: Food security and safety have suffered much from neoliberal policies pursued for years now. We are now in a process of even deepening harms as a result of the spread of such problems as wars, armed conflicts, climate crisis, chemical pollution and loss of biodiversity. The way to prevent this devastating process is to build a social life where the agent of life is the human being and of course the nature with all its components. In this issue of the journal Community and Physician and under the main heading "Food and Health", interrelations between issues of agriculture, food, nutrition and health are addressed in their historical continuity, through an approach that brings economic and social relations to the fore and points out to possible solutions of public nature.

Key words: food, health, food safety, food security, commons, toxicity

Gıda ve sağlık arasında yakın bir ilişki olduğu açıktır. Ancak bu konunun gerek medyada ve gerekse akademik yazında ağırlık olarak bireysel beslenme alışkanlıklarına ve bireysel tercihlere yaslanan ve kanımızca çok yetersiz bir formatta ele aldığı söylenebilir.

Gıda, beslenme ve sağlık arasındaki ilişkiler bütünü bir toplumsal yapı içinde şekillenir ve bu nedenle de toplumsal hayatın temel karakteristiklerini, iktidar ilişkilerini, üretim ve bölüşüm ilişkilerini, eşitsizlikleri ve hak gasplarını içermemesi olanaksızdır. Örneğin gıda güvenliği gıdalarda sorun oluşturan fiziksel, kimyasal ya da biyolojik etmenlerin kontrol altına alınması ya da elimine edilmesi ile ilgili teknik ve hijyenik bazı uygulamalar bütünü müdür sadece? Bireysel olarak insan sağlığına zararlı ürünlerden kaçınıp faydalı olanları yemekle sağlıklı beslenme sorununu çözmüş mü oluyoruz? Bu sorular daha da çoğaltılabilir.

Toplum ve Hekim Dergisi'nin "Gıda ve Sağlık" başlığını taşıyan bu sayısında konuyu tarihi sürekliliği içinde, iktisadi ve toplumsal ilişkileri ön plana çıkaran bir yaklaşımla ele almaya çalıştık.

İyi beslenme ve bireysel sağlığımızı koruma konusunun toplumsal hayatın içine gömülü, kolay fark edilmeyen ve görünür olmayan yönlerine dikkat çekmek istedik.

Kişinin normal/sağlıklı büyüme ve gelişmesi ile aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu gıda maddelerine erişememesi gıda krizi olarak tanımlanıyor. Gıda krizinin daha da ağırı ise açıklıktır. Dünyada açlık yaşayanların sayısı 2014 yılında 783 milyon 700 bin kişi iken, 2017 yılında 820 milyon 800 bin kişiye ulaşmış. Dünyada açlık yaşayanların prevalansı (sıklığı) ise 2014'de yüzde 10.7, 2017 yılında da yüzde 10.9 olarak saptanmış. Bir başka ifadeyle, dünyada bir yandan nüfus artarken, öte yandan açlık yaşayanlar, hem sayı hem de oran olarak artmaya devam etmiş. Ancak bu durum dünyanın bütün ülkelerinde de yaşanmıyor. Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinde açlık yaşayanların prevalansı 2017 yılında yüzde 2.5'in altında iken, Afrika ülkelerinde yüzde 20.4 olarak saptanmış. Özetle Kuzey Amerika ve Avrupa'da açlık yaşayan bir kişiye karşılık Afrika ülkelerinde sekiz kişiden daha fazla insan açlık yaşıyor. Ve söz konusu farklılık yıllar içinde artmaya devam ediyor.

*Dr. Gıda Mühendisi, Antalya Dayanışma Akademisi (ANDA) (Orcid No: 0000-0002-0227-4713)

**Prof. Dr., Kocaeli Dayanışma Akademisi (KODA) (ORCID No: 0000-0003-2259-5183)

Dünyada bir yıl içinde üretilen gıda miktarı 10 milyardan fazla insanı beslemeye yetiyor. Ama bu yıllardır dile getirilen bir tespit ve dünyadaki açlık sorununu bu üretilen gıdayı dağıtarak çöze-meyeceğimiz de aşikâr. Kim dağıtacak, nasıl dağıta-cak gibi sorunlardan öte; dünyadaki kapitalist gıda sistemi üretim miktarı için olduğu kadar tüketilen gıda miktarı için de sürekli eşitsizlik yaratılmasına bağlı ve sadece ülkeler arası değil aynı ülke içinde de gözlenebilecek bir eşitsizlik bu. Gıdayı ve sağlığı bir meta olarak gören, insanların kendine yeterlili-ğini tahrip ederek gıda üretim-tüketim süreçlerini şirketlerin kontrolüne alan bir sistemdir bu. Elbette böyle net bir şekilde fotoğrafını çekip gösterebile-ceğimiz ve "işte bu" diyebileceğimiz bir sistem yok ortada. Daha çok çeşitli ülkelerde gözlenen gıda üretimi, beslenme ve sağlık gibi hayati alanları piya-sa sisteminin içine alan, metalaştıran, insanı üretici yetenek ve becerilerinden çok bir tüketici olarak tanımlayan, şirketlerle devletlerin birlikte iş gördüğü bir sistem var karşımızda.

Meselenin insanın doğayla kurduğu ilişkiyi ve bu ilişkinin asli unsuru olan teknoloji kullanımına, toplumsal hayatın ihtiyaçlar çerçevesinde değil arzular ve yeni talepler yaratma çerçevesinde şekilleniyor olmasına dayanan son derece karmaşık yönleri de olduğu da aşikârdır. Örneğin milyonlarca insan açlık çekmesine rağmen tahıllardan biyoyakıt üretme çalışmaları hiç hız kesmeden, büyüyerek devam ediyor. Yalnızca 2013 yılında 54.8 milyon tonu (yüzde 47) ABD tarafından olmak üzere dünya genelinde 116.5 milyon ton biyoyakıt üretildi. Me-selenin başka yönleri de var: Uluslararası tekeller ziraati, zirai ticarete dönüştürdü. Bu süreç, yerel tohumların kaybı ile ticari tohumlara, gübrelere, kimyasallara ve petrole işleyen makinelere bağımlılığa yol açtı. Bu uygulamalar yoksulluğu da beraberinde getirmiş; pek çok ülkenin tarımsal alanda kendine yeterliliğini ortadan kaldırmış ve uluslararası antlaş-malarla yaşanan tahribat da sürekli kılınmıştır. Neo-liberal uygulamalar, gıda üretim-tüketim süreçlerin-de finansal pazarların ve borsaların artan hâkimiyeti yaşanmakta olan yoksullaşma ve açlık sorununun önemli nedenlerindedir.

Gıda ve beslenme ile ilgili asli sorunlar ve bu sorunlara bağlı sağlık sorunları iklim krizi ne-deniyile daha da derinleşecektir. Dolayısıyla bu sorunları kamusal bir perspektifle ele alıp, yıllardır uygulanan neoliberal politikaların yol açtığı tahribatı onarmak gereklidir; aksi takdirde toplumsal hayatın bir çökme sürecine girmesi söz konusudur. Bu yıkıcı sürece engel olabilmenin yolunun yaşamın öz-nesinin insan ve elbette bütün bileşenleri ile doğa

olduğu bir toplumsal yaşantıyı inşa edebilmekten geçtiğini biliyoruz. Biraz daha özele girer ve ülke-miz bağlamında meseleye bakarsak, iç çatışmalarını çözmüş, hukuk düzenini adil bir çerçeveye kavuş-turmuş, kamusal bir bakışla kurumlarını işler kılmış bir toplumsal hayatı yeniden oluşturmaya çabala-mak gerekmektedir. Bunu dönüşümü sağlamadan çevre kirliliğinin gıdalardaki yansımından çocuk sağlığına, gıda zehirlenmelerinden şarbon salgını-na, gıdalardaki zehirli kimyasal kalıntılarından bir çığ gibi büyüyen obezite sorununa kadar uzanan beslenme ve sağlık ile ilgili çeşitli sorunlara çözüm bulmamız zordur.

Dergide yer alan yazılarda gıda güvenliği, gıda güvencesi, gıda egemenliği, uluslararası gıda üretimi ve metalaşma, Dünya Tarım Örgütü, neo-liberal politikalar, özelleştirmeler, tohum ve sağlık ilişkisi, ekolojik tarım, biyoçeşitlilik, GDO'lu ürünler, gıda ve sağlığın arkeolojik geçmişi, gıda katkıları, endokrin bozucular, toksisite, çocuk sağlığı, müşte-rek bilim pratikleri, mültecilik ve savaş çeşitli konu başlıklarını oluşturuyor. Genellikle ihmal edilen göç, göçmenlik, mültecilik halleri ile çatışma ve savaşlar nedeniyle ortaya çıkan yıkımın yol açtığı besleme ve sağlık sorunlarına da özellikle dikkat çekmek istedik. Devletler, Dünya Ticaret Örgütü, çok uluslu şirketler, Dünya Tarım Örgütü, Uluslararası Kodeks Komisyonu gibi gıda güvencesi ve güvenliğini ilgi-lendiren konularda egemen tutum oluşturan çeşitli kurum ve organizasyonların nasıl bir tahribata yol açtıklarını, oluşturdukları gıda rejimi ile insan ve çevre sağlığı açısından ne gibi sakıncalar ürettiklerine de işaret etmeye çalıştık.

Sağlıklı beslenme ve gıda güvenliğini sağ-lamak için yapılacak çalışmalar en temelde birer kamusal faaliyettir. Kamu refahını artırma amacı güden, kamusal düşünme imkânlarını çoğaltan, insanların sorunlar hakkında bilgi sahibi olmasını ve siyasal sorunlara sahip çıkma ve müdahil olma becerisini artıran her türlü yazı, açıklama ve yorum bunu yapabilecek kişi ve kurumlar için mutlaka yeri-ne getirilmesi gereken bir ödev; asli bir sorumluluk olarak görülmelidir. Toplum ve Hekim Dergisi'nin "Gıda ve Sağlık" başlığını taşıyan bu özel sayısının birincil amacı da bu sorumluluğu yerine getirmeye çalışmaktır. Katkı veren bütün yazarlarımıza, dergi-nin sekreteryasına, dizini ve baskısına emeği geçen çalışma arkadaşlarımıza teşekkür ederiz.